

ПРИНЦИПИ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ПІДРОЗДІЛІВ СИЛ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ ДО ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

ПРОКУДІН Олександр Сергійович - здобувач Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

<https://orcid.org/0000-0003-1094-0904>

УДК 342.9

DOI 10.32782/NP.2021.1.34

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства України, запропоновано авторське визначення принципів підготовки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань із забезпечення внутрішньої безпеки України від протиправних посягань. Здійснено класифікацію відповідних принципів та надано їм змістовно-характеристику.

Ключові слова: принципи, загальноправові принципи, спеціальні принципи, підготовка, особовий склад, охорона, правопорядок, державна безпека.

Постановка проблеми

Підготовка особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань із забезпечення внутрішньої безпеки України від протиправних посягань це складна за своєю сутністю та змістом діяльність в основі якої лежить система вихідних засад, відправних ідей, які прийнято називати принципами. У найбільш загальному та спрощеному розумінні принципи являють собою узагальнений вираз суті тих чи інших явищ, оскільки вони не є продуктом абстрактного теоретизування, а відображають об'єктивно існуючу реальність та діючі в ній закономірності [1, с.20]. Тож, принципи формують не просто ідейну основу здійснення відповідної діяльності, а й визначають напрямки розвитку відповідних суспільних правовідносин. Саме тому їх дослідження в контексті визна-

ченої проблематики має важливе теоретичне та практичне значення.

Стан дослідження

Окремі проблемні питання, пов'язані із підготовкою особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань у своїх наукових працях розглядали: О.М. Бандурка, В.І. Дяченко, Н.А. Зелінська, М.М. Пендюра, Ю.В. Аллерова, І.І. Іжніна, С.Є. Кучерини та багато інших. Втім, незважаючи на суттєвий науковий доробок, вчені фактично залишили поза своєю увагою проблему принципів підготовки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань із забезпечення внутрішньої безпеки України від протиправних посягань.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є встановити систему принципів підготовки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань із забезпечення внутрішньої безпеки України від протиправних посягань та надати їм змістовно-характеристику. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: розкрити загальнотеоретичний зміст поняття «принцип»; здійснити систематизацію відповідних принципів в контексті представленої проблематики; надати характеристику окресленим принципам.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна статті полягає у тому, що робота є однією із перших спроб, комплексно, на основі аналізу наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, встановити коло та надати характеристику принципам підготовки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань із забезпечення внутрішньої безпеки України від протиправних посягань.

Виклад основного матеріалу

Аналіз наукових думок вчених дає змогу говорити про те, що під принципами підготовки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань із забезпечення внутрішньої безпеки України від протиправних посягань найбільш доцільно розміти розчинені у нормах чинного законодавства відправні начала (ідеї), вихідні вимоги, які лежать в основі здійснення відповідної діяльності, а їх дотримання є обов'язковим для всіх учасників цих правовідносин. Варто відзначити, що вказані принципи є багатоманітними за своєї сутністю та змістом, а тому, на нашу думку, їх найбільш доцільно поділити на дві великі групи: 1) загальноправові принципи (верховенства права, законності, рівності, доцільності, ефективності та результативності, гласність); 2) спеціальні принципи (обов'язковості підготовки, безперервності, науковості, комплексності, системності, диференціації підготовки). Розглянемо кожен із окреслених вище принципів більш детально.

Загальноправові – це принципи, що лежать в основі здійснення будь-якої діяльності, незалежно від того в якій сфері суспільних відносин вона здійснюється. Серед загальноправових принципів в першу чергу слід виділити засади верховенства права та законності. Категорія «верховенство права» має багато різноманітних інтерпретацій, кожна з яких відіграє важливу роль у дослідженні даного поняття, так як, на нашу думку, саме воно є базисним конституційним принципом, на якому ґрунтуються всі суспільні відносини і за допомогою якого реалізуються права і свободи людини і гро-

мадянина. Множинність концепцій дає нам можливість розуміти поняття «верховенство права» в різних його аспектах, а також застосовувати в практичній діяльності в усіх проявах [2]. Конституційний Суд України неодноразово звертався до принципу верховенства права та його складових. Загальне визначення терміну «верховенства права» було викладено в абзаці другому і третьому підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року N 15-рп/2004: «Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворччу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства [3].

Що ж стосується принципу законності, то він тісно пов'язаний із засадою верховенства права. Принцип законності – це універсальний принцип, дія якого поширюється на всі сфери правового регулювання суспільних відносин. Законність, як принцип адміністративної діяльності державних органів, безпосередньо впливає з підзаконно-розпорядчого характеру цієї діяльності і полягає в тому, щоб державні органи виконували свої завдання та функції відповідно до чинного законодавства України [4, с.86-87]. Ця засада є системою вимог неухильного додержання законів та їх дійсної реалізації державою, усіма її органами, громадськими організаціями, комерційними фірмами, посадовими особами і громадянами. Дослідники законність розуміють у двох вимірах: широкому і вузькому. В широкому сенсі законність розглядається як владорювання законів у суспільному житті, тобто як правовий режим (порядок), за якого норми права здійснюються усіма учасниками правових відносин. У вузькому – як принцип діяльності державних органів [5, с.348].

Таким чином, принципи верховенства права та законності є ключовими засадами, які лежать в основі підготовки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань із забезпечення внутрішньої безпеки України від протиправних посягань. Їх зміст полягає безумовному та обов'язковому дотриманні сторонами відповідних правовідносин норм чинного законодавства, а також інших соціальних регуляторів, як-то норми моралі, правові звичаї. Окрім того, саме засади верховенства права та законності лежать в основі всіх інших: як загальних, так і спеціальних принципів.

Наступним загальноправовим принципом є засада рівності. Рівність, зазначає О.С. Мордовець, це не юридична категорія, а соціально-моральне, політичне явище. Рівність - це ідеал, загальнолюдська цінність, гарантія правового, політичного й соціального порядку, це оціночний критерій відповідності ідеалу й реальності його втілення в конкретній, соціально значимій сфері громадського життя. Рівноправність - це, насамперед, рівні можливості суб'єктів права людини [6, с.8]. Мета принципу рівності – не допустити несправедливої дискримінації, забезпечивши однакове ставлення до осіб, які перебувають в однаковій ситуації де-факто чи де-юре, коли йдеться про реалізацію певного дискреційного повноваження. Якщо різниця в ставленні ґрунтується на правомірних підставах, які об'єктивно можуть її виправдовувати з точки зору мети, тоді це не становить порушення принципу рівності перед законом. Несправедлива дискримінація наявна лише тоді, якщо різниця в ставленні не має розумного виправдання з точки зору мети та передбачуваних наслідків відповідного заходу. Цей принцип не виключає можливості зміни адміністративним органом влади способу своєї діяльності з огляду на загальні інтереси або внаслідок визнання попередньої практики незаконною або неприйнятною [7, с. 445–446]. Що ж стосується представленої проблематики, то зміст вказаного принципу означає, що всі працівники повинні мати рівні можливості до підготовки, а також рівне ставлення до себе з боку уповноважених суб'єктів.

Далі в контексті представленої проблематики слід вказати принцип доцільності. Розмірковуючи про сутність та зміст принципу доцільності І.В. Борщевський дійшов до наступних висновків: по-перше, принцип доцільності заснований на потребах держави, суспільства і особистості; реалізується як у правотворчій, так і правозастосовчій діяльності; знаходить безпосереднє вираження у виборі та реалізації найбільш ефективного, оптимального, у кожному конкретному випадку рішення; по-друге, не зважаючи на те, що доцільність тісно пов'язана з принципом справедливості, вона є самостійною правовою вимогою, що висувається до актів застосування норм права і виявляється лише в рамках закону. Тільки справедливе рішення може бути доцільним, а не навпаки; по-третє, у випадках, коли закон передбачає різні варіанти вирішення питання залежно від конкретних умов та обставин, або вирішення питання в зазначених законом межах надається на розсуд суду, доцільним рішенням буде те, яким у повному обсязі досягається мета закону, тобто йдеться про вимогу знаходити оптимальне вирішення питання у випадках, коли в межах, встановлених законом, можливі різні варіанти вирішення на основі врахування конкретних умов; по-четверте, будь-яка юридична діяльність потребує використання принципу доцільності [8, с.19-20].

Із засадою доцільності тісно пов'язані принципи ефективності та результативності. Взагалі, ефективність є багатоаспектним і складним поняттям, під яким розуміють: по-перше, результативність діяльності (процесу, проекту, реалізації заходів), що характеризується відношенням отриманого економічного ефекту до витрат ресурсів, які зумовили отримання цього результату; по-друге, комплексну оцінку результатів використання всіх видів ресурсів; по-третє, міру досягнення поставлених цілей [9]. Автори «Сучасного економічного словника» вказують, що ефективність – це результативність економічної діяльності, економічних програм і заходів, що характеризується відношенням отриманого економічного ефекту, результату до витрат факторів, ресурсів, який зумовив отримання цього результату;

досягнення найбільшого обсягу виробництва із застосуванням наявної обмеженої кількості ресурсів або забезпечення заданого випуску при мінімальних витратах [10].

В свою чергу результативність – це максимізація результату поставленого завдання, а також засіб визначення (вимірювання), за допомогою якого визначається стан, за якого витрачені ресурси приносять необхідний результат [11]. Л. І. Федулова, яка вказує, що результативність — це міра точності здійснення будь-якої діяльності, яка характеризується досягненням очікуваного стану певного об'єкта [12]. Вчена відмічає, що результативність, з одного боку, залежить від створення умов і результатів праці на конкретному об'єкті, а з іншого — від зовнішнього середовища та ситуацій, які визначають кон'юнктуру ринку та від величини акціонерного капіталу й величини ситуаційного доходу від реалізованого товару. Л.І. Федулова також наголошує, що факторами, які впливають на результативність організації, є: потенціал системи організації; збалансованість складових організації; процеси на всіх стадіях кругообігу фондів; рівень розвитку всіх підсистем; раціональність співвідношення між результативністю господарської та результативністю фінансової діяльності; оптимальна залежність між активною і пасивною адаптивними реакціями системи; потенціал конкурентного статусу організаційних формувань тощо [12].

Таким чином, принцип результативності та ефективності підготовки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань із забезпечення внутрішньої безпеки України від протиправних посягань означає, що досягнення кінцевої мети вказаної діяльності має бути здійснено за рахунок оптимальної витрати фінансових, матеріальних та людських ресурсів на підготовку певної кількості працівників.

Наступною групою принципів підготовки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань із забезпечення внутрішньої безпеки України від протиправних посягань є спеціальні, тобто такі, що є властивими безпосередньо до вказаної діяльності.

Такими засадами, на наше переконання, є наступні:

- безперервності професійної підготовки. Варто відзначити, що принцип безперервності не вичерпується лише систематичним поповненням знань, удосконаленням умінь і навичок. Крім того, безперервність не слід розуміти буквально, тому що «в принципі безперервності віддзеркалений головний орієнтир удосконалення системи освіти – досягнення цілісності освітняського процесу, інтегрованості усіх його етапів і шаблонів» [13, с.19]. Безперервність підготовки повинна осмислюватися як форма управління процесами розвитку. Це вимагає відмови від багатьох уявлень, що склалися, та визначення нового підходу і нової ідеології в царині освіти. Ідея безперервної освіти – це програма розвитку мислення та діяльності, в рамках якої розвиток людини і виробничих систем можуть виступати тільки як приватні, фрагментарні задач. Це особлива політика не тільки в царині навчання, але і в сфері організації вільного часу людей, суспільних відношень та соціокультурних систем [14].

- обов'язковості професійної підготовки. Зміст вказаного принципу полягає у тому, що підготовка, а також подальше підвищення рівня знань, умінь та навичок є обов'язком кожного працівника підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань із забезпечення внутрішньої безпеки України від протиправних посягань;

- наукової обґрунтованості. Науковість – це принцип, який передбачає використання при аналізі наукових розробок спеціальних методик, загальноновизнаних методів і прийомів аналізу. Це дає можливість скласти науково обґрунтовані програму та план аналізу, чітко визначити його мету, об'єкт і предмет, зібрати, обробити необхідну об'єктивну інформацію, підібрати методи і способи дослідження, а також сформулювати висновки і пропозиції щодо підвищення ефективності господарювання. Завдяки науковому підходу забезпечується об'єктивна оцінка економічного стану, пошук і визначення величини невикористаних резервів його покращання [15]. Таким чином, зміст

принципу науковості в контексті представленої проблематики має декілька значень: по-перше, він передбачає застосування наукового підходу у визначенні кількості працівників того, чи іншого рівня підготовки; по-друге, його суть полягає у тому, щоб підготовка має здійснюватися з урахуванням сучасних наукових напрацювань;

- комплексності та системності професійної підготовки. Комплексність – це не просто кількісна, а загальна кількісно-якісна властивість окремого явища щодо його складної будови, причому необхідною передумовою є те, щоб складові обов'язково перебували у взаємодії та взаємозв'язках. При цьому вимога щодо конкретизації характеру цих взаємозв'язків і взаємодії не висувається: досить простої констатації факту їхньої наявності. Для визнання явища комплексним достатньо дійти загального висновку про його складну будову і наявність взаємозв'язків і взаємодії між його складовими. Мінімальна і максимальна кількість складових комплексного явища також не має важливого значення [16, с. 24]. В свою чергу системність – це закономірна, обов'язкова ознака об'єктивного права, її деформація, руйнування - аномалія, яка може звести нанівець його регулятивні можливості, перешкоджати очікуваному законодавцем соціальному результату [17, с.94]. А відтак, в контексті представленої проблематики зміст комплексності та системності означає, що в процесі підготовки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань із забезпечення внутрішньої безпеки України від протиправних посягань повинні використовуватись найбільш оптимальні та сучасні форми і методи професійного навчання;

- диференціації підготовки. Цей принцип означає, що підготовка здійснюється залежно до наявних знань, умінь та навичок, тобто формування груп для навчання у системі професійної підготовки залежно від наявності базових знань [18].

Висновок

Отже, підбиваючи підсумок представленого наукового дослідження слід констату-

вати, що вказаний вище перелік принципів підготовки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань із забезпечення внутрішньої безпеки України від протиправних посягань, найбільш змістовно та якісно характеризує відповідну діяльність. Окрім того, саме вказані нами принципи вказують на шлях розвитку системи відповідної підготовки особового складу досліджуваних суб'єктів. Саме тому, для того, щоб відповідні принципи були належним чином втілені у життя, вони потребують законодавчого закріплення у спеціальних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах.

Література

1. Добровольская Г.Н. Принципы деятельности советской прокуратуры// Проблемы организации и деятельности прокурорской системы в свете Закона о прокуратуре СССР. Сб. статей. М.: Всесоюз. НИИ прокуратуры СССР, 1980. С.17-27
2. Падалка Р.О. Верховенство права як основоположний принцип права. дис...на канд. юрид.наук. спец.:12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ. 2017.195 с.
3. Лемак В. Соціально-економічні права людини в контексті верховенства права: вітчизняний досвід закріплення та застосування. Вісник Академії правових наук України. 2010. №1. С. 40-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2010_1_4.
4. Калюта А.Б. Адміністративно-юрисдикційна діяльність митних органів України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А.Б. Калюта; Харківський національний університет внутрішніх справ. Х., 2007. 198 с.
5. Теория государства и права. Учебник для вузов /Под ред. М.М. Рассолова, В.О. Лучина, Б.С. Эбзеева. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. 640с.
6. Мордовец А.С. Социально-юридический механизм обеспечения прав челове-

ка и гражданина / А.С. Мордовец. Саратов: ВШ МВД РФ, 1996. 288 с.

7. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права : навч. посіб. / за заг. ред. Куйбіди Р. О., Шишкіна В. І. К. : Старий світ, 2006. 576 с.

8. Борщевський І.В. Доцільність в системі принципів застосування норм права. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. №23. 2020. С.16-20

9. Морщенок Т.С. Огляд підходів до визначення економічної сутності поняття «ефективність» / Т.С. Морщенок, О.М. Біляк // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2016. Вип. 1. С. 7-13.

10. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. М.: ИНФРА-М, 2010. 512 с.

11. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права та їх запровадження в законодавстві України : дис... канд. наук : 12.00.07 / Пухтецька Алла Альбертівна; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України К., 2009. 208 с.

12. Менеджмент організацій: Підручник / За заг. ред. Л. І. Федулової. К.: Либідь, 2004. 448 с.

13. Теоретические основы непрерывного образования / Под ред. В.М. Пяудис. М., 2002.

14. Козловська Г.В. Безперервна освіта в Європі та Україні: соціологічний аналіз / Г.В. Козловська // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: збірник наукових праць. Випуск 7. 2008. С. 13-20.

15. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу: Навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

16. Єрмоленко В.М. Аграрні майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2007. 380 с.

SUMMARY

It has been found that under the principles of training the personnel of law enforcement units for the performance of official and combat tasks to ensure the internal security of Ukraine from illegal encroachments, it is most expedient to define the principles (ideas) dissolved in the norms of the current legislation, the initial requirements, which are the basis of the implementation relevant activity, and their observance is mandatory for all participants of this legal relationship.

Attention is focused on the fact that the specified principles are multifaceted in their essence and content, and therefore it is most expedient to divide them into two large groups: 1) general legal principles (rule of law, legality, equality, expediency, efficiency and effectiveness, publicity); 2) special principles (mandatory training, continuity, scientificity, complexity, systematicity, differentiation of training).

It has been established that the list of principles for training the personnel of law enforcement units to perform official and combat tasks to ensure the internal security of Ukraine from illegal encroachments, outlined in the article, characterizes the relevant activity in the most meaningful and qualitative way. In addition, it is emphasized that the indicated principles reflect the way of development of the system of appropriate training of the personnel of the studied subjects. That is why, in order for the corresponding principles to be properly implemented, they need to be legally enshrined in special legislative and by-law normative legal acts.

Key words: principles, general legal principles, special principles, training, personnel, security, law and order, state security.

17. Рабинович П.Р. Основи загальної теорії права та держави. К.: Юрінком, 1994. 389 с.

18. Аксютін О.Б. Професійна підготовка персоналу ОВС: Адміністративно-правові засади : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Аксютін Олег Борисович. Х., 2008. 194 с.